

HOOFSTUK 4

FAKTORE WAT DIE HUIDIGE PRODUKSIEPEIL BEÏNVLOED

Uit hoofstuk 3 is dit duidelik dat Fingoland 'n besondere lae bruto waarde van gewasproduksie en 'n ewe lae bruto waarde van veeproduksie per morg het. As in aanmerking geneem word dat die gebied grotendeels oor 'n humiede klimaat beskik, met 'n reënval wat wissel tussen 500 mm. en 800 mm. en dat dit ook oor goeie bewerkbare gronde beskik, dan is dit duidelik dat daar ander faktore moet wees wat aanleiding gee tot hierdie lae produksie.

In hierdie hoofstuk sal 'n ontleding gemaak word van hierdie faktore en sal hulle hoofsaaklik bespreek word in die lig van kulturele en maatskaplike, sowel as landbou-ekonomiese faktore wat 'n invloed kan uitoefen.

4.1 KULTURELE FAKTORE

Die kultuurpatroon van 'n volk het baie fasette, en slegs daardie fasette wat 'n invloed mag uitoefen op die landbou, word hier bespreek.

4.1.1 SOSIALE ORGANISASIE

Die tradisionele eenheid in die sosiale organisasie van die Bantoesamelewing is die stam wat saamgestel is uit 'n groot aantal sosiale groepe waarvan die sibbe ("clan") die belangrikste is.

"Die sibbes waaruit 'n stam saamgestel is, is gewoonlik in 'n hiërargie ingedeel en die hoof van die mees senior sibbe is dan ook die stamhoof. Die hoofde van die ander sibbes het egter ook 'n belangrike aandeel in die stamregering deurdat elkeen van hulle 'n groot aantal sibbelede onder sy beheer het."¹⁾

Die sibbe bestaan uit 'n groep mense wat 'n gemeenskaplike herkoms het. Deurdat individuele lede mekaar as bloedverwante beskou, vorm die sibbe op sosiale en ekonomiese gebied 'n hegte eenheid, wat hulp en beskerming aan sy lede bied.

"'n Sibbelid wat in ekonomiese nood verkeer, het die volste reg om die bystand van sy medelede te vra en

dié wat nie/...

---

1) Coertze, P.J., Redakteur. "Inleiding tot die algemene volkekunde". Voortrekpers, Johannesburg, 1965, p.105. In die bespreking van die sosiale organisasie is hoofsaaklik gebruik gemaak van hierdie werk.

dié wat nie daarop reageer nie, sal skerp veroordeel word deur die gemeenskap. Verder moet eiendom binne die sibbeverband bly. Dit het tot gevolg dat die besittings van 'n persoon alleenlik deur 'n ander lid van die sibbe geërf mag word." 2)

Binne die sibbeverband is daar die groter gesinne-eenheid ("extended family").

"Hierdie groter gesinne-eenheid bestaan uit die gesinne van 'n man, sy getroude seuns, hulle getroude seuns, ens. wat onder gesag van die mees senior persoon saamwoon." 3)

Hulle vorm 'n hegte eenheid op sosiale, ekonomiese en politieke terrein, nie net as gevolg van hulle bloedverwantskap nie, maar omdat hulle op so 'n intieme wyse saamleef en gemeenskaplike belange het en aan gemeenskaplike bedrywighede deelneem.

"Hoewel elke gesin of kleinere gesinne-eenheid sy eie woongebied in die kraal of dorp het en elkeen tot 'n sekere hoogte 'n aparte eenheid binne die groot geheel vorm, bestaan daar so 'n noue samewerking tussen die verskillende eenhede dat hulle in sommige opsigte soos 'n groot gesin funksioneer." 4)

Shapera 5) sê ook van die Bantoefamilie "Among members of the same family there was a strong feeling of solidarity and interdependence. They helped one another in all domestic arrangements and difficulties, freely shared their belongings and consulted them in matters of importance".

Van die groter gesinsverwantskap sê Shapera 6) ..... "kinship served to establish greater social cohesion within the community and to integrate its activities into a wider co-operation that obtained within the restricted limits of/...

---

2) *ibid*, p.104.

3) *ibid*, p.99.

4) *ibid*, p.99.

5) Shapera, I. "Western Civilization and the natives of South Africa". Stephens Austin and Sons. Hertford, p.9.

6) Shapera, *ibid*, p.17.

restricted limits of the family. The so-called 'communal system' of the Bantu was largely the manifestation of this close bond of solidarity and reciprocity arising out of kinship and effecting every aspect of daily life".

Ook die Tomlinson Kommissie ⁷⁾ verklaar dat na 'n deeglike studie van die tradisionele lewenswyse van die Bantoe en uit waarneming van sy hedendaagse optrede hulle getref is deur sy sterk kommune gees in teenstelling met die individuele optrede van die westerling.

Uit die bespreking wil dit voorkom dat daar veral drie aspekte van die tradisionele lewenswyse is wat die ekonomie in die gebied kan beïnvloed. Die eerste is die patrilokale saamwoon van families wat die behartiging van die boerdery vergemaklik en die tweede is die gebruik om hulle besittings te deel en die derde is die gesagspatroon.

4.1.1.1 Familiewoongroep

Die vraag ontstaan nou tot hoe 'n mate die sosiale organisasie in Fingoland hierdie patroon volg. Uit navrae en ook uit waarneming van die optrede van die Fingo's, het dit geblyk dat die sosiale organisasie, soos hierbo beskryf, nog steeds 'n kenmerk is van die Fingo-samelewing.

Wat die saamwoon van families betref, het Wilson ⁸⁾ bevind dat hierdie aspek 'n baie sterk kenmerk van die Fingo's in Keiskammahoek is.

Met rehabilitasiebeplanning is die patroon van patrilokale saamwoning in Fingoland ietwat versteur. Daar is van mense verwag om hulle ou woonplek te verlaat en in woongebiede saam te gaan woon. Daar is soms ook op aangedring dat die kraalhoof aan wie 'n nuwe land toegeken is, in die woongebied gaan woon wat naby die nuwe ploeglandeblok geleë is. In die reël het die groter gesinne-eenheid egter saam gaan woon in een woonbuurt, selfs al sou sulke woonbuurte ook ander groter gesinne-eenhede huisves. Terwyl die groter gesinne-eenheid dus tot 'n groot mate as 'n patrilokale woongroep behoue gebly het, is daar ook gevalle waar sommige gesinne weg van die groep moes gaan woon. Uit navrae het geblyk dat hierdie reëling met teësin aanvaar word deur die Xhosas ⁹⁾, omdat dit lei tot verbrokkeling van die groter gesinne-eenheid/...

---

7) Die Tomlinsonverslag, Hoofstuk 3.

8) Wilson, Monica, "Keiskammahoek Rural Survey". Vol. III, op. cit. p.46.

9) Meegedeel deur C.K. Madikizela, Minister van Landbou en Bosbou, Transkei, 1967.

gesinne-eenheid en tot vele ander probleme.

Rehabilitasiebeplanning het ook tot gevolg dat waar ploeglande van die gesinne-eenheid hoofsaaklik naby mekaar geleë was, was sommige eienaars genoodsaak om ploeglande soms 1 tot 2 myl van hulle huise te aanvaar in ruil vir onteiene ploeglande. Nuwe landeblokke is uitgemeet en kompenserende ploeglandpersele is uitgedeel aan almal wie se lande onteien moes word. Omdat alle lande nie onteien was nie, moes 'n deel van die familie tevrede wees om in ander dele van die administratiewe gebied ploeglande te aanvaar.

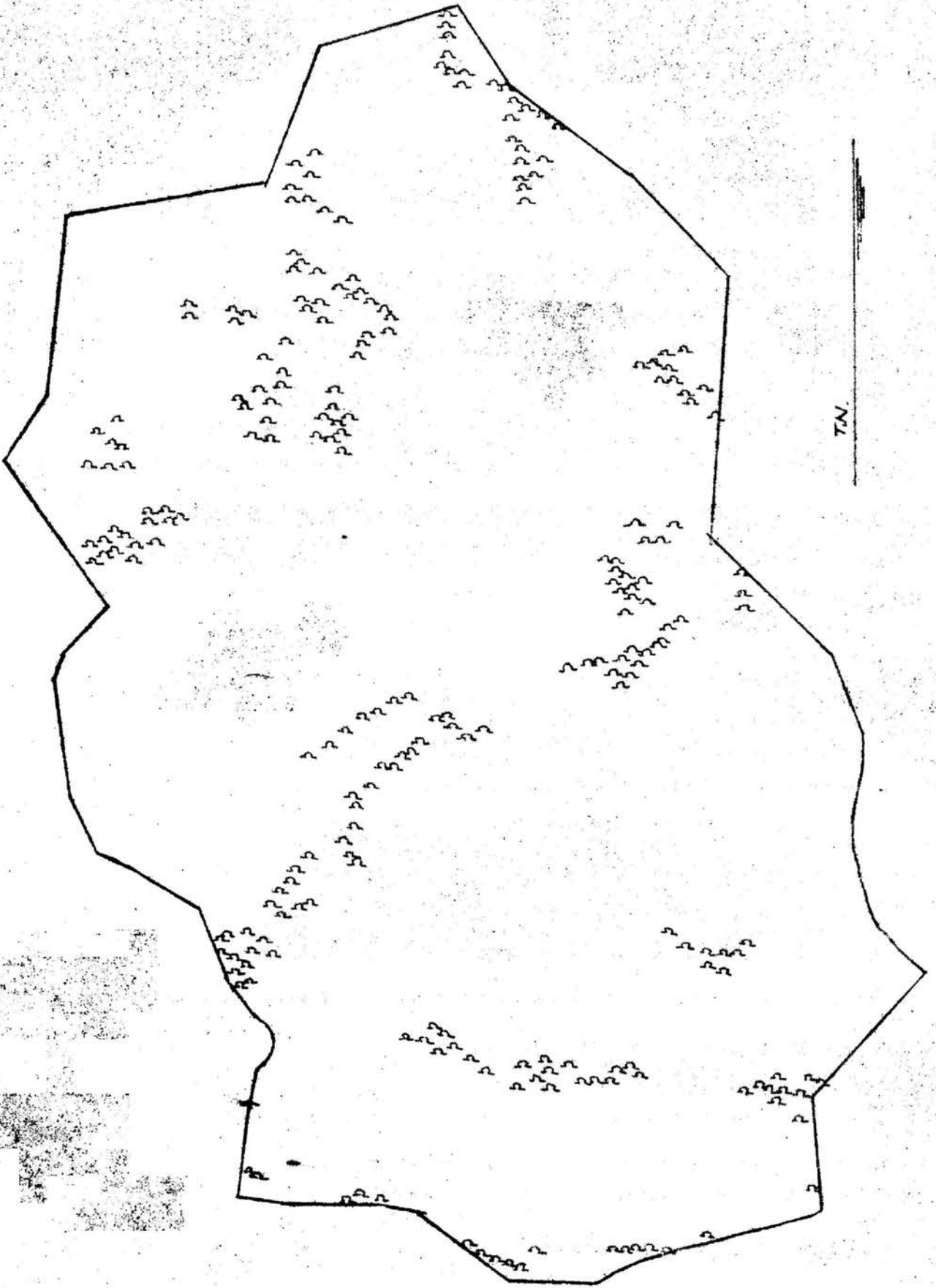
Die ekonomiese uitvloeisel van hierdie verskuiwing van mense en uitgee van nuwe ploeglande, is dat die patroon van gesamentlike bewerking van ploeglande ietwat versteur is, dat mense nou verder van hulle ploeglande af woon en dat doeltreffendheid hierdeur verminder is.

In Figuur 4.1 word 'n aanduiding gegee van die verspreiding van die bevolking in die wyk Zanzela van Tyinira administratiewe gebied in Fingoland. Die saamwoon van mense in groepe kom duidelik hier na vore. Elke woongroep het een of meer familie of groter gesinne-eenhede verteenwoordig.

Aan die hoof van die hele administratiewe gebied is 'n hoofman, met amptelike erkende status en wat aangestel word uit een van die mees senior families in die gebied. Die mees senior persoon in elke woongroep of die familiehoof of patriarg word ook soms na verwys as die sub-hoofman. Die hoofman raadpleeg hierdie sub-hoofmanne in alle belangrike besluite wat geneem moet word in belang van die gemeenskap van die gebied.

'n Verwysing na Figuur 3.1 dui daarop dat die grootste konsentrasies van die woongroepe met beplanning behou is, hoewel die woongebiede verminder is van hoofsaaklik 10 gebiede na 4 woongebiede. Aangesien weikampe in sommige gevalle meer as tweehonderd morges groot is en weiding op 'n vierkampstelsel beplan is, is dit duidelik dat 'n oorkonsentrasie van mense en diere in hierdie woongebiede plaasgevind het. Die uitvloeisel hiervan is dat intensifikasie van die boerdery uiters moeilik kan plaasvind. Mense woon nou as 'n gemiddeld geneem, verder van hulle lande af en vee moet veel verder trek na weiding. Die aanjaag van vee saans en soggens gee aanleiding tot 'n nuwe vorm van trekpaderosie. Met die lae produksiepeil wat in die gebied geld, sou die invloed van hierdie tipe beplanning miskien voordelig wees, veral wat die weiding betref, maar indien die boerdery geïntensifiseer moet word, is dit moontlik dat die bewoningsorganisasie 'n neerdrukkende uitwerking op produksie sou hê. Meer en kleiner woonbuurte met gevolglik kleiner weikampe, sou die natuurlike bewoningspatroon minder verstoer het en/...

Wyk N°. 12 Zanzela van Lokasie N° 5 Tyinira.

Fig. 4.1.

stoor het en bygedra het tot die intensifisering van die boerdery.

4.1.1.2 Gebruik om te deel

Die gebruik om vrylik te deel met lede van groter gesinne-eenheid het voordele en ook nadele. Dit is sekerlik 'n groot deug en 'n goeie gebruik om mededeelsaam te wees en om te help net waar dit moontlik is. Maar uit 'n ekonomiese oogpunt gesien, het dit ernstige nadele. Die feit dat enigeen van die familie wat behoeftig is of tydelik swaarkry, kan aanspraak maak op hulp van die meer gegoede familielede, veroorsaak dat niemand rykdom kan vergaar nie. Dit is dan ook 'n kenmerk van die tradisionele Bantogemeenskap dat betreklik welaf families soms voorkom, maar ryk indiwidue baie selde.

Daar is dus 'n gedurige aksie aan die gang om die mens terug te dwing na die gemiddelde toe. Terwyl baie tradisies besig is om uit te sterf, is hierdie tradisie om te deel met familie, een wat nog bly kleef en is selfs nog in swang by die gesalarieerde mense in die Transkei¹⁰⁾. So sterk is die familiebande nog dat niemand sou durf waag om aan een van sy familie iets te weier waaroor hy beskik nie, uit vrees dat dit sy eie posisie in die verwantskap sal benadeel. En niemand is bereid om die bande met die familieverwantskap te verbreek nie, uit vrees dat hy of sy kinders nog van die voorregte wat die verwantskap bied, sal nodig kry.

'n Familielid kan vir byna enigiets kom vra as hy behoefte daaraan het en dit word verwag dat aan die versoek voldoen word, selfs al het die gewer dit self nie te breed nie. Daar is egter een uitsondering en dit is die bees by die Xhosa. Beeste word slegs aan familielede, onder 'n stelsel van bruikleen (sisa) gegee om te melk of om te ploeg, maar die bees bly die eiendom van die oorspronklike eienaar en so ook die aandeel. Sonder om afbreuk te doen aan die tradisionele en seremoniële waarde van die bees, bestaan daar 'n sterk vermoede dat ekonomiese oorwegings van die grootste redes is waarom die bees so 'n belangrike posisie in die Xhosasamelewing beklee. Die bees is onaantasbaar vir die familie en dus terug ook sy "bank", sy "rykdom" of sy "statussimbool". Selfs as "lobola goedere" het dit ekonomiese waarde, omdat dit die enigste besitting is wat die vader van die bruid as sy eie kan beskou en behou. By verskeie geleenthede is die neiging ook waargeneem dat boere hul kontantgeld so gou as moontlik in beeste belê, omdat dit veilig is. By lede van die koöperasie, wat 'n groot oes gemaak het in 1967, was hierdie neiging veral waargeneem.

Dit is/...

---

10) Zibi, I.P.H., Senior Landboubeampte. Meegedeel 1967.

Dit is onteenseglik so dat baie beeste aan die eienaar status verskaf. Dit is die erkende vorm waarin 'n man rykdom kan vergaar, maar om 'n groot mielie-oes vir homself te hou, is 'n teken van selfsug. So 'n persoon eien vir homself te veel toe in die oë van sy mede-bantoe.

Wanneer vee egter in kontant omgesit is, moet die eienaar begin deel met familie en hierdie faktor is 'n beperkende faktor in die veehandel. So lank as wat daar dus 'n groot aantal behoeftige familieledes is, is die kans dat handel in vee en veral die bees, 'n groot bydrae sal maak tot die skepping van 'n bemarkingseconomie in Fingoland, maar skraal. Beeste word wel verkoop, maar slegs as die behoefte vir lewensmiddele groot is.

Die verskynsel dat enigiemand wat wil vooruitgaan, afgerem word na die gemiddelde, is nie net eie aan die Fingo's of aan die Suid-Afrikaanse Bantoe nie. Tydens 'n besoek aan Rhodesië gedurende 1968, is die volgende veelseggende inskripsie bokant die deur van 'n slagter in 'n reservaat, suid van Salisbury, opgemerk: "I have no family".

Volgens Eala ¹¹⁾ is hierdie ook een van die grootste stremende faktore op vooruitgang in die landbou van die Phillipynse Eilande.

As gevolg van hierdie gebruik om besittings en veral voedsel, te deel, kan dit verwag word dat die normale strewe van die Bantoeboer, sal wees om net genoeg te produseer. En waar dit van hom verwag word om te deel, selfs al sou hy self nie genoeg hê nie, is dit moontlik dat sy doelwit 'n produksiepeil selfs laer as die volvoedingspeil sal wees. In so 'n gemeenskap sou geen persoon rasoneel handel as hy sou strewe na 'n produksiepeil wat ver hoër as sy eie onmiddellike behoeftes is, omdat hy daarvan bewus is dat hy sy oes sal moet deel. Die lae produksiepeil in Fingoland kan dus gedeeltelik toegeskryf word aan hierdie rasonele optrede van die Fingo. In hierdie opsig laat hy hom lei deur ekonomiese wette net soos enige westerlig. Die vergoeding vir sy addisionele arbeid is te klein om 'n dryfveer te verskaf vir groter produksie. Dit is te betwyfel of enigiemand op die lang duur sal produseer op 'n peil waar hy gereeld 'n gedeelte van sy oes moet verbeur aan minderbevoorregte familie. Hipoteties sou elke rasonele produsent strewe na 'n gemiddelde opbrengs wat algemeen in die gebied geproduseer word, selfs al sou hierdie produksie onderkant die volvoedingspeil wees.

4.1.1.3 Die gesagspatroon/...

---

11) Eala, Godofredo. Meegedeel 1961.

4.1.1.3 Die gesagspatroon

'n Uitvloeisel van die sosiale organisasie is die gesagspatroon wat in 'n gemeenskap van krag is. By die Bantoe is die erkenning van sosiale senioriteit van groot belang ¹²⁾. Daar is 'n groot verskeidenheid van gedragreëls neergelê teenoor verskillende lede van die gesin, die kleiner gesinne-eenheid, die groter gesinne-eenheid en ook die sibbe.

Van belang vir die landbou is dat daar aan die hoof van elke sibbe en elke groter gesinne-eenheid 'n persoon is wat oor aansienlike mag beskik. Omdat hierdie persoon in die reël 'n bejaarde persoon is, kom die neiging tot aanvaarding van nuwe idees selde voor. In die bespreking verderaan, sal die invloed van die gesagstruktuur op landbouproduksie meer duidelik na vore kom.

4.1.1.4 Werksverdeling

As deel van die sosiale organisasie, moet ook gesien word die werksverdeling. Tradisioneel was die man die veeboer en het die vrou die grond bewerk met die karige handimplemente wat tot hulle beskikking was. Met die koms van die osploeg en andere diere-werktuie, is die man al meer betrek by die bewerking van die lande. Terwyl die gebruik van enkelry planters en skoffelploeg meer algemeen geword het, is die vrou se aktiwiteite meer en meer beperk by die skoffel met 'n pik en die insameling van die oes.

4.1.2 GRONDBESITREG

Grondbesit in die gebied word gereguleer deur die Glen Grey-wet van 1894 waaronder die kommunalestelsel na 'n stelsel van privaatbesit verander is. Volgens hierdie wet het die boer eiendomsreg verkry op sy ploegland en woonperseel, maar die gemeenskaplike gebruik van die weiding is behou. Hierdie stelsel was slegs 'n voortsetting van die ou stelsel van grondbesit wat die boer se eenheid verdeel in drie dele, wat soms myle uitmekaar geleë is. Pim ¹³⁾ kom egter tot die gevolgtrekking dat in die gebiede waar die Glen Grey-wet van toepassing is, die belangrikheid van eienaarskap nie onderskat moet word nie. Hy stel dit so dat:

"the possession of title has given a feeling of pride and satisfaction and they now have what the White man denotes ownership".

Dit mag wees/...

---

12) Coertze, op. cit. p.141.

13) Pim, H., "A Transkeian enquiry". Lovedale Mission Press, 1933. (Soos aangehaal deur Van Wyk, p.135).

Dit mag wees dat daar 'n gevoel van trots en eienaarskap by die bewoners posgevat het, maar hierdie gevoelens het geen sigbare uitwerking gehad op die produktiwiteit in landbou oor die periode van 'n halwe eeu nie. Ook die Departement van Bantoe-administrasie en Ontwikkeling, in sy verslag aan die Negende S.A.R.C.C.U.S.-konferensie, soos aangehaal deur Van de Wall ¹⁴⁾, bevestig hierdie stelling. Die departement verklaar:

"A study of the effect of both the communal and individual systems of tenure has revealed a negligible difference".

Die rede hiervoor moet gesoek word in die Fingo se tradisionele siening van die besit van grond. Tradisioneel behoort die grond aan die stam, terwyl die stamhoof die beskikkingsreg oor die grond hou in sy hoedanigheid as oppergesag in die stam. Elke gesinshoof het egter 'n reg op gebruik van die grond en tradisioneel is 'n ploegland die grootte waarvan deur die stamhoof bepaal is, en 'n woonperseel aan hom uitgewys, terwyl hy reg op die gebruik van die gemeenskaplike weiding gehad het. Wanneer 'n jong man van die stam sou trou, kon hy ook aanspraak maak op bogenoemde regte. Die verwerwing van hierdie regte het aanleiding gegee tot die versnippering van die weiding, die uitgee van die ploeggrond wat teen baie steil hellings lê en tot baie ander wanpraktyke.

Na die toepassing van die Glen Grey-Wet in Fingoland, is ploeggronde en woonpersele opgemeet en het dit die grondgebruikspatroon gekonsolideer en bevries. Dit het voorkom dat die weiding verder versnipper word en dat ploeglande aangelê word op gronde wat erosie-kwesbaar is.

Dit het egter nie die mens verander nie, veral nie sy mening omtrent die tradisionele reg van 'n man om te deel in die gemeenskaplike bate van die stam nie. Amptelik kon gronde nie verdeel word nie, maar nie-amptelik tog wel. Dit was nou die plig van die vader om te deel met sy getroude seuns. Die gebruik het ontstaan om 'n "akker" grond aan so 'n seun te gee vir bewerking. Hierdie "akker" kan gedefinieer word as 'n stuk ploegland tussen twee grasstroke. Selfs die feit dat beplannings sedert 1956 op 'n "ekonomiese eenheid-basis" geskied het, 'n lokale interpretasie en toepassing van die Kommissie vir die sosio-ekonomiese ontwikkeling van die Bantoegebiede se/...

---

14) Dept. van Bantoe-administrasie en Ontwikkeling "Verslag van die Interdepartementele Komitee oor Landboukredietfasiliteite in Bantoegebiede". Van de Wall e.a. 1966, p.127.

die Bantoegebiede se aanbeveling, kon hierdie tendens nie stuit nie.

Dieselfde neiging is ook in Keiskammahoek gevind. Daar is bevind dat met alle vorme van grondbesit daar 'n neiging tot groter en groter onderverdeling van hoewes bestaan. Daar is 'n geloof by die Bantoe dat " ..... 'an heir should not eat the inheritance alone' and in practice effective subdivision has gone considerably further than legal subdivision through share cropping, leasing and loaning" ¹⁵⁾. Daar is ook bevind dat meeste van die 30 persent getroude mans sonder grond, dele van ploeglande gebruik het. Die slotsom waartoe gekom word, is dat "the feeling that land as a resource should be accessible to all, is still strong and landholders feel an obligation to share with landless people" ¹⁶⁾.

Hierdie huishoudelike onderverdeling van 'n ploegland gehou onder 'n grondbrief, het dus die oorspronklike doelstellings van die Glen Grey-Wet in Fingoland verydel. Dit het ook die doelstellings met beplanning op 'n ekonomiese eenheidsbasis verydel.

Ten einde die doelwit van die skepping van voltydse boerestand te bewerkstellig, was daar die verdere reëling dat slegs eienaars van ploeggrond vee mag aanhou, maar ook die reëling kon in die praktyk nooit toegepas word nie. 'n Verwysing na Tabel 3.3 sal ook hierdie stelling bevestig. In 1960 was daar nagenoeg 6 400 kraalhoofde wat geen ploeglande gehad het nie, maar wel weiregte.

Die bevriesing van die grondgebruikspatroon het egter ook aanleiding gegee tot die ergste vorms van erosie op sommige ploeglande. Waar 'n gesinshoof voorheen onder 'n stelsel van skuiwende landbou na die stamhoof kon gaan en vir 'n ander ploegland kon vra, wanneer sy bestaande een deur erosie onproduktief geraak het, was dit nou uitgeskakel. Hy het dus maar voortgegaan om sy grond of daardie deel wat oorgebly het, te bewerk. Eers met die aanvang van rehabilitasiebeplanning in die vroeë vyftigerjare het die posisie drasties verander. Die feit dat teen 1968 in Butterworth 2 027 ploeglande uit 'n totaal van net meer as 4 000 en in Nqamakwe 2 096 ploeglande uit 'n totaal van net meer as 6 000 ploeglande (sien Tabel 3.3) van bewerking onttrek moes word, dui daarop dat die erosietoestand besonder swak was en dat die Fingo's gretig was om van die ou lande ontslae te raak.

Trouens dit kan/...

---

15) Mills, M.E. Elton en Monica Wilson, Keiskammahoek Rural Survey, Vol. IV. Shuter en Shooter, Pietermaritzburg, 1952, p.129.

16) *ibid.*

Trouens dit kan aangeneem word dat die vooruitsigte op nuwe ploeglande, hoewel kleiner in oppervlakte as die bestaande, een van die grootste dryfvere was waarom die Fingo's van die eerstes was om rehabilitasie te aanvaar en waarom Nqamakwe die eerste distrik was waar die beplannings volledig uitgevoer was.

Dit word dikwels aangevoer dat deur die beperkings op die verhandelbaarheid van die ploeglande en die beperkings op verkoop van grond om skuld te delg die voordele van die neem van krediet met die doel om die grond te ontwikkel, die Fingo ook ontnem is. Terwyl daar geen voorbeelde in Fingoland bestaan waar gronde wel onder 'n transportakte gehou word nie, is daar wel sulke voorbeelde in die Transkei, veral Umtata en Umzimkulu-distrikte. In hierdie gevalle was dit meer die reël as die uitsondering dat die gronde 'n toonbeeld van oorbevolking en oorbeweidings geword het in stede van 'n toonbeeld van hoë produktiwiteit en welvarendheid.

Terwyl daar egter tog enkelinge is wat van hierdie fasiliteite sou wou gebruik maak en in die proses kon leer om krediet wyslik te gebruik, behoort hierdie reg die Fingo nie ontnem te word nie. Dit is egter te betwyfel of hierdie vergunning die Fingo se tradisionele siening in verband met die hou van grond sou verander. Ten spyte van die verkryging van eiendomsreg, word dit vandag nog aanvaar dat die grond aan die groep binne die stam behoort. Tot dusver is grondtransaksies, sover bekend, tussen familie afgehandel en is dit gedoen vir 'n nominale bedrag ¹⁷⁾. Van 'n markprys van grond in ooreenstemming met sy produksiewaarde, is daar tot dusver nog geen sprake nie.

Terwyl daar sterk bedenkinge is of eiendomsreg van grond vir die Fingo dieselfde begrip verteenwoordig as vir die blanke, beskou hy dit tog as 'n onvervreembare reg wat hy oor die grond het en sou hy geensins die voorregte wat onder die Glen Grey-Wet verkry is, wou verbeur nie. Die aanvaarding van die rehabilitasieskema en van kleiner ploeglande, was altyd voorwaardelik ten opsigte van die verkryging van 'n grondbrief vir die nuwe ploegland.

Daar is verder 'n baie groot probleem wat voorsien word vir die toekoms. Terwyl 'n baie groot persentasie van die eenhede, soos wat dit vandag bestaan, reeds kleiner is as die ekonomiese eenheid soos gevisualiseer deur die Departement van Landbou en Bosbou en dit verwag kan word dat

hierdie ekonomiese/...

---

17) Meegedeel W.L. van Niekerk, Senior Landboubeampte, Fingoland, 1968.

hierdie ekonomiese eenheid met die verloop van jare in ooreenstemming met wêreldtendense groter en groter sal word, sal die samevoeging van eenhede nog groot probleme verskaf. Met 'n huidige boerdery "eenheid" wat reeds in dele soms ver uitmekaar geleë is, kan voorsien word dat eienaarskap van verskillende klein stukkie grond in een persoon gesetel sal wees. As gevolg van die eiendomsreg wat oor die grond gehou word, sou die uitruil van grond om aaneengeslote eenhede te vorm, uiters moeilik en duur wees. In hierdie verband kan verwys word na die probleme ¹⁸⁾ wat in Europa ontstaan het as gevolg van eienaarskap van grond wat in klein dele ver van mekaar geleë is en die koste verbonde aan so 'n ruilstelsel.

Uit die bostaande moet egter nie afgelei word dat 'n veel hoër produksie as die huidige onder die stelsel van grondbesit en die grondbesettingspatroon glad nie moontlik is nie. Intendeel, daar is geen rede om aan te neem dat produksie in individuele gevalle nie minstens tot die volvoedingspeil verhoog kan word nie. Dit is teweens ook in Fingoland gedoen, soos dit later in hierdie hoofstuk duidelik sal word. Maar dit is ook waar dat die ontwikkeling van 'n hoogsdoeltreffende landbouwywerheid nie moontlik is onder die huidige stelsel van grondbesit nie. Wanneer die oogmerke nie alleen 'n hoër produksie is nie, maar wel die ontwikkeling van die landboupotensiaal van 'n gebied, dan is dit duidelik dat die kommunale grondbenuttingspatroon die ontwikkeling uitermate kan strem. In hoofstuk 12 word hierdie aspekte meer breedvoerig bespreek.

4.2 PRODUKSIEFAKTORE

4.2.1 GROND

4.2.1.1 Beskikbaarheid

Grond is 'n skaars faktor in Fingoland. Die bevolkingsdigtheid is hoog, naamlik 103 per vk. myl (Tabel 3.1). Ongeveer 29 persent van die oppervlakte was in 1960 onder bewerking, wat daarop neerkom dat slegs ,82 morg bewerkte grond per kapita beskikbaar was. Aangesien die oppervlakte onder bewerking kleiner geword het en die bevolking vermeerder het sedert 1960, sou die oppervlakte onder bewerking per kapita, huidig nog kleiner wees.

4.2.1.2 Gehalte/...

---

18) Sien ook Ir. H.P. de Bruin, "Voorlichting in ruilverkavelings- en Streeksverbeteringsgebieden". Landbouvoorlichting, Junie 1962.

4.2.1.2 Gehalte

Die gronde in die gebied is hoofsaaklik afkomstig van skalie en fyn sandsteen van die Beaufortserie van die Karoosisteam, terwyl intrusies van doleriet hoofsaaklik in nou gange hier en daar voorkom. Volgens Van der Merwe ¹⁹⁾, vorm die Beaufortserie onder die klimaatstoestande wat in die gebied geld, tipiese podsoliëse gronde. Die gronde is hoofsaaklik van 'n sanderige leemtype, matig diep met 'n redelike voghouvermoë en kan as redelik produktief beskryf word. Van Wyk ²⁰⁾ kom ook tot die slotsom dat die podsoliëse gronde diep genoeg en geskik is vir die verbouing van 'n groot verskeidenheid van akkerbougewasse soos mielies, kafferkoring, peulplante en verskillende voergewasse. Die gronde, tesame met die klimaat, is basies baie gunstig vir hoë landbouproduksie.

Die feit dat daar 'n duidelike tendens is na hoër opbrengste per morg, dui ook daarop dat die inherente vrugbaarheid redelik hoog is.

4.2.2 KAPITAAL

4.2.2.1 Vaste kapitaal

Die gebied se grootste bate lê opgesluit in die grond. Indien grondwaardes in die blanke gebiede oorkant die Keirivier as maatstaf geneem word, word dit bereken dat die waarde van die grond in Fingoland naastenby R20 000 000 beloop. Die verbeteringswaarde op die grond is gering. Afgesien van woonhutte en woonhuise, het die Fingo's baie min geld belê in plaasverbeterings. Terwyl elke veeboer oor 'n veekraal beskik, word slegs hier en daar krale van 'n permanente aard aangetref. Die krale is egter funksioneel doeltreffend vir die doel waarvoor hulle daargestel is. Mieliehoekke en -putte word ook wydverspreid aangetref, maar ook in hierdie geval is dit moeilik om 'n waarde op hierdie tipe verbetering te plaas.

Van meer substantiewe waarde is 12 koöperatiewe melkerye en 8 skoerskure, met 'n gesamentlike waarde van ongeveer R10 000. Daar is egter 'n aansienlike bedrag geld belê in grondbewaringswerke, wat bedoel is nie net om die grond, veld en water te bewaar nie, maar ook om dit beter te benut. Hierdie verbeterings is weliswaar nie deur die Fingo's met eie kapitaal opgerig nie, hoewel meer as die helfte van die 1 942 myl heinings in Nqamakwe opgerig/...

---

19) Van der Merwe, C.R. "Soil groups and subgroups of South Africa". Govt. Printer Pretoria. Science Bulletin No. 231, 1940.

20) Van Wyk, J.H. "Die fisiese struktuur en landboupotensiaal van die Transkei". D.Sc. Agric. proefskrif. Pretoria, 1967, op. cit. p.117.

Nqamakwe opgerig is deur mense wat vrywillig hulle arbeid beskikbaar gemaak het.

Tot die middel van 1968 is die volgende kapitale belegging gemaak in bewaringswerke.

TABEL 4.1   KAPITALE BELEGGING IN RAND IN BEWARINGSWERKE IN
FINGOLAND 1949 TOT 1968 *

	Kapitale belegging	Belegging per morg	Belegging per kraalhoof met ploeggrondreg- te in 1960
Butterworth	393 300	5,30	99,00
Nqamakwe	985 000	6,80	159,00
Tsomo	283 400	2,30	54,00
Fingoland	1 661 700	4,90	108,00

* Bron: Departementele rekords. Dept. van Landbou, Umtata. (Verwerk)

Uit die tabel is dit duidelik dat byna R5,00 per morg reeds belê is in grondbewarings- en grondbenuttingswerke, terwyl die belegging per boerdery-eenheid reeds R108,00 beloop het in 1968. Dit is insiggewend dat Nqamakwe, waar bewaringswerke reeds voltooi is, die belegging per boerdery meer as as R150,00 beloop.

Dit is te betwyfel of baie meer as R2 000 000 belê is in plaasverbeterings in Fingoland. Die totale waarde van die vaste bates in Fingoland sou dus ongeveer R22 000 000 beloop.

4.2.2.2 Losgoedkapitaal

Dit is van belang om die waarde van losgoedkapitaal te ontleed. In Tabel 4.2 word 'n aanduiding gegee van die gereedskap, implemente en vervoermiddels wat in die landbou gebruik word.

Uit Tabel 4.2 is dit duidelik dat daar naasteby 13 300 ploë in 1960 in Fingoland was, 4 800 planters, 1 900 êe en 10 600 skoffelploë. Hierdie implemente is gebruik vir die bewerking van 98 000 morg ploegland. Daar was dus een ploeg vir elke ongeveer 7 morg land, 1 planter vir elke ongeveer 20 morg, een eg vir elke ongeveer 52 morg land en een skoffelploeg vir elke 9 morg ploegland. Vanaf Tabel 3.8 en die bespreking wat daarop gevolg het, was dit ook duidelik dat daar 1 os oor twee jaar vir elke 3 morg ploegland was, wat gelyk is aan 24 morg per span van agt osse. As hierby gereken word dat/...

TABEL 4.2

LANDBOU-VERVOERMIDDELS EN IMPLEMENTE IN FINGOLAND 1960 *

	Karre	Sleë	Waens en trollies	Trek- kers	Ploeë deur diere getrek	Trekker- ploeë	Plan- ters	Êe	Skoffel- ploeë
Butterworth	128	2 001	166	9	3 361	10	1 317	383	2 432
Nqamakwe	209	3 934	288	4	5 699	3	2 056	760	4 782
Tsomo	187	3 537	171	10	4 258	4	1 461	762	3 390
Fingoland	524	9 472	565	23	13 308	17	4 834	1 905	10 604

 * Bron: Buro vir Statistiek, Landbousensus, No. 34, Vol. IV.

gereken word dat daar 'n groot aantal osse tussen 1 en 2 jaar was, dat daar 23 trekkers deur Bantoes besit was, tesame met 'n groot aantal trekkers van blankes wat op kontrak ploegwerk verrig, dan is dit duidelik dat daar, wat hoeveelheid betref, nie 'n tekort aan trekkrag in Fingoland was nie. Daar is verder geen rede om aan te neem dat die toestand sedert 1960 verswak het nie. Wat ploegwerk deur kontrakteurs betref, het die toestand eintlik baie verbeter. Daar is wel die probleem dat tydigheid van bewerking veel te wense oorlaat, omdat osse met ploegtyd in 'n baie swak kondisie is. Hierdie feit het 'n ernstige neerdrukkende effek op produksie in die gebied.

Dit is dus duidelik dat vir die tegnieke wat toegepas word in die gebied en vir die produksie wat gehandhaaf word, boere ruim in staat is om gronde te bewerk en dat daar ook genoeg vervoermiddels is om vrag te vervoer ten minste van en na handelstasies.

Implemente en vervoermiddels verteenwoordig na raming 'n bate van ongeveer R500 000 in die landbou. 'n Verdere groot losgoedkapitale bate in Fingoland, is die lewendehawe. Dit word bereken dat die waarde van hierdie bate op ongeveer R33 per grootvee-eenheid ²¹⁾ of R5 500 000 in totaal te staan kom. Die losgoedkapitale bates van Fingoland verteenwoordig dus 'n bedrag van ongeveer R6 000 000.

Die totale beraamde kapitaalbelegging in Fingoland, sou dus soos volg daar uitsien. Die gegewens word vergelyk met die persentasie verdeling van kapitaalbelegging in die Elliot-Macleargebied.

TABEL 4.3 TOTALE BERAAMDE KAPITAALBELEGGING
IN DIE BOERDERY VAN FINGOLAND

	Fingoland		Elliot-Maclear *
	Rand	Persentasie van totaal	Persentasie van totaal
Grond	20 000 000	71	57
Vaste verbeterings	2 000 000	7	11
Gereedskap	500 000	2	9
Vee	5 500 000	20	23
Totale belegging	28 000 000	100	100

* Bron: Boerderybestuurskursus Queenstown, *ibid*.

Uit die tabel/...

21) Vergelyk in hierdie verband 'n gemiddelde benaderde belegging per bees grootvee-eenheid van R70 in Suid-Afrika as geheel. Dept. van Landbou-ekonomie en -bemarking, Boerdery-bestuurskursus Queenstown, 1969. Afgerolde notas. Deel III.

Uit die tabel is dit duidelik dat grondwaarde die grootste kapitale bate in Fingoland verteenwoordig, naamlik 71 persent, terwyl vee die tweede grootste bate verteenwoordig, naamlik 20 persent van die totale kapitaalbelegging. Dit is ook duidelik dat relatief min belê is in vaste verbeterings en indien die Staat se bydrae hier afgetrek word, dan is dit duidelik dat die Fingo's self weinig kapitaal in verbeterings belê. Dit is ook duidelik dat die waarde van gereedskap baie laag is, naamlik 2 persent van die totale belegging. Hierteenoor word gevind dat na verhouding veel meer in vaste verbeterings en veral in gereedskap belê word in Elliot-Macleargebied. As in aanmerking geneem word dat die belegging in vaste verbeterings meestal die vorm aanneem van binne-kampheining, kontoerwalle, grasstroke en veesuiplings, verbeterings wat doeltreffendheid verhoog, dan is dit duidelik dat die belegging in vaste verbeterings hoog genoeg is om 'n produksie, veel hoër as die huidige, te kan lewer. Die gebrek aan investering op hierdie gebied, kan dus nie 'n groot bydraende faktor tot die lae produksiepeil wees nie.

Aan die anderkant is belegging in gereedskap besonder laag in Fingoland. Die bedrag belê in gereedskap, verteenwoordig slegs na raming 2 persent van die totale kapitaalbelegging, teenoor 9 persent in die Elliot-Macleargebied. Verder moet in ag geneem word dat 'n kleiner persentasie van die totale grondoppervlakte in Elliot-Macleargebied bewerk word. Op 'n per-morg-bewerkte-grond-basis, sou die belegging in Elliot-Maclear nagenoeg R26 per morg beloop en in Fingoland slegs nagenoeg R5 per morg. Dit is dus duidelik dat, terwyl die gereedskap voldoende mag wees vir produksie op die huidige peil, die belegging in gereedskap veels te laag is vir hoë opbrengste per morg.

Dit blyk dat losgoedkapitaal ongeveer 22 persent van die totale kapitaalbelegging in Fingoland uitgemaak het, teenoor 32 persent in Elliot-Maclear. 'n Losgoedkapitaal persentasie van 22 persent beteken dat die verhouding van die direk produktiewe kapitaal teenoor die totale kapitaalbelegging, moontlik heelwat te laag is vir hoë produktiwiteit.

4.2.2.3 Bedryfskapitaal

Bedryfskapitaal word aangewend in die vorm van kunsmis, saad, insektemiddels en doseermiddels. Soos reeds aangedui in Tabel 3.5, was die aanwending van intermediêre goedere, wat bogenoemde insluit, in 1960 slegs R38 000. Dit is nie alleen belangrik om te let op die omvang van bedryfskapitaalaanwending nie, maar ook na die gehalte van die kapitaal. Dit wil sê, word die kapitaal aangewend in die vorm van tegnieke wat aanpas by 'n bestaansboerderypatroon of in die vorm van tegnieke wat aanpas by 'n hoog-

ontwikkelde landbou./...

ontwikkelde landbou.

In Tabel 4.4 word 'n aanduiding gegee van die tendens in die gebruik van kraalmis. Hierdie syfers is gebaseer op skatting deur landbou-beamptes van die gebruik en wissel baie van jaar tot jaar. Ten einde die geweldige skommeling uit te skakel, is kraalmisverbruik uitgedruk in terme van vier jaar gemiddelde gebruik.

TABEL 4.4 TENDENS IN DIE GEBRUIK VAN
KRAALMIS IN FINGOLAND *
 (Uitgedruk in ton)

Periode	Butterworth	Nqamakwe	Tsomo	Fingoland
1953 - 1956	3 319	4 334	3 384	11 037
1957 - 1960	3 394	10 813	6 528	20 735
1961 - 1964	2 091	15 757	3 488	21 336

* Bron: Jaarverslae Dept. van Landbou en Bosbou, Umtata.

Uit die tabel is dit duidelik dat daar in Fingoland 'n besliste toename was in kraalmisverbruik vanaf nagenoeg 11 000 ton na 21 000 ton. Die grootste toename is waar te neem in Nqamakwe, waar die vinnigste vordering met rehabilitasiebeplanning gemaak is en waar die mielie-opbrengs per morg, soos uiteengesit in Tabel 3.12, ook toegeneem het vanaf 2,4 sak per morg na 3,2 sak per morg, bereken oor dieselfde periode as hierbo. Dit wil dus voorkom of 'n toename in kraalmisverbruik ook 'n invloed uitgeoefen het op die verhoogde opbrengs per morg. Die kraalmisverbruik is egter nog laag en verteenwoordig 'n toediening van 400 lb. kraalmis per morg bewerkte grond.

In Tabel 4.5 word 'n uiteensetting gegee van kunsmisverbruik in Fingoland. Die kunsmisverbruik is volgens ramings deur Landboubeamptes en is gebaseer op inligting verkry van handelaars in die gebied. Dit is ook verwerk na 4 jaar gemiddeldes ten einde die tendens van verbruik aan te dui. Soos in die geval van kraalmis, toon kunsmisverbruik ook geweldige skommeling van jaar tot jaar.

Tabel 4.5/...

TABEL 4.5

TENDENS VAN KUNSMISVERBRUIK IN FINGOLAND *

(Uitgedruk in ton)

Periode	Butterworth	Nqamakwe	Tsomo	Fingoland
1945 - 1948	62	87	80	229
1949 - 1952	128	66	101	295
1953 - 1956	179	199	238	616
1957 - 1960	168	279	384	831
1961 - 1964	347	318	348	1 013

* Bron: Jaarverslae, Departement van Landbou en Bosbou, Umtata.

Uit die tabel is dit duidelik dat kunsmisverbruik sedert 1945 'n steeds stygende tendens toon. Verbruik in Fingoland het toegeneem vanaf gemiddeld 229 ton vir die periode 1945 - 1948 tot gemiddeld 1 013 ton vir die periode 1961 tot 1964. Gedurende die laasgenoemde periode is dus gemiddeld ongeveer 20 pond kunsmis per morg per jaar toegedien in Fingoland. Terwyl die absolute hoeveelheid kunsmis baie laag is, moes die stygende toedieningstendens 'n bydrae gemaak het tot die verhoging in opbrengs per morg.

In Tabel 4.6 word 'n aanduiding gegee van die kunsmisverbruik in Fingoland vanaf 1964 tot 1967. Hierdie syfers verteenwoordig die werklike verkope in Fingoland en is nie gebaseer op ramings nie.

TABEL 4.6

TENDENSE IN KUNSMISVERBRUIK IN FINGOLAND *

(Uitgedruk in tonne)

Jaar	Butterworth	Nqamakwe	Tsomo	Fingoland	Transkei
1960					15 812
1961					13 941
1962					14 486
1963					16 262
1964	526,82	170,48	183,99	881,00	14 594
1965	460,00	8,00	123,00	591,00	12 870
1966	442,75	741,85	210,10	1 395,00	13 960

* Bron: Ongepubliseerde gegewens, verkry van die Misstofvereniging van Suid-Afrika.

Uit Tabel 4.6 is dit duidelik dat kunsmisverkope in die Transkei sedert 1960 geen definitiewe toename toon nie, sodat Fingoland nie die algemene patroon van die Transkei volg nie. Dit is ook duidelik dat die werklike verbruik van kunsmis in Fingoland van jaar tot jaar 'n variasie toon, soortgelyk aan die variasie wat ondervind is met die ramings van kunsmis- en kraalmisverbruik./...

kraalmisverbruik. Die groot toename in kunsmisverbruik in Nqamakwe, kan toegeskryf word aan die invloed van die Landboukoöperasie wat in 1966 gestig is. Hoewel globale syfers vir afsonderlike distrikte vir die daaropvolgende jare nie beskikbaar is nie, kan aangeneem word dat hierdie stygende tendens voortgeduur het.

In Tabel 4.7 word 'n aanduiding gegee van die tipe kunsmis wat gebruik is.

TABEL 4.7   SOORTE KUNSMIS VERBRUIK IN FINGOLAND IN TONNE *

Jaar	Fosfate	Mengsels	Stikstof	Potas	Totaal	Mengsels as % van totaal
1964	701	180	-	-	881	20
1965	489	99	2	1	591	17
1966	663	728	4	-	1 395	51

* Bron: Ongepubliseerde gegewens verkry van die Misstofvereniging van Suid-Afrika.

Uit Tabel 4.7 is dit duidelik dat die verhoging in kunsmisverbruik gepaard gegaan het met die gebruik van meer mengsels. Dit dui daarop dat nuwe tegnologie tegelykertyd ingeskakel is. Die gebruik van 'n groter persentasie mengsels moet as 'n uiters gunstige wending in die gebied beskou word.

Afgesien van die gebruik van meer en beter gebalanseerde kunsmis, is daar ook aanduidings dat ander tegnologie op groter skaal aangewend word. Die Koöperasie was veral verantwoordelik vir die inskakeling van bastersaad en insektemiddels in die gewasverbouingsprogram. Uit 'n departementele opname onder boere gedurende 1967 in Fingoland, het dit geblyk dat 86 persent van die monster van Koöperasielede wat ondervra is, bastermieliesaad gebruik het, terwyl byna almal van die 90 nie-koöperasielede in die monster hulle eie saad, oorgehou van die vorige jaar, geplant het. Geen bastersaad is deur hulle gebruik nie. Ook het 43 persent van die lede van die Koöperasie insektemiddels gebruik, terwyl geeneen van die nie-lede insektemiddels gebruik het nie. Aangesien slegs ongeveer 10 persent van die boere aan die koöperasie behoort het, sou die invloed van die nuwe tegnologie nie so groot wees oor die gebied as geheel nie.

Die invloed van die nuwe tegnologie was egter duidelik te bespeur in die resultate van individuele boere. Die opname het aan die lig gebring dat die gemiddelde mielie-opbrengs van koöperasielede, 9,25 sak per morg teenoor 'n opbrengs/...

teenoor 'n opbrengs van 3,1 sak per morg van nie-koöperasielede was. Die bedryfskapitaal uitgesonderd ploegkoste aangewend in 1967, het R11,25 per morg vir koöperasielede en R4,00 vir nie-koöperasielede bedra. Aangesien die monster van nie-lede van die koöperasie getrek is uit boere in die onmiddellike omgewing van waar die grootste konsentrasie van lede is, sou die "produksiekoste" van R4,00 nie as verteenwoordigend van Fingoland aanvaar kan word nie. 'n Gemiddelde bedrag van R3,00 per morg of selfs minder, sou waarskynlik nader aan die werklike koste wees vir 90 persent van die boere in Fingoland. Dit is duidelik dat met so 'n lae bedryfskapitaal-aanwending per morg, dit nie moontlik is om bestaande tegnologie op enige skaal in te skakel nie en dat dit byna onmoontlik is om nuwe tegnologie in te skakel.

Die lae aanwending van bedryfskapitaal en veral die gebrek aan die inskakeling van kapitaal in die vorm van verbeterde tegnieke, moet as een van die grootste knelpunte in die landbou beskou word. Dit is duidelik dat onder die huidige boerderytoestande, met die huidige bestuursvermoë en die gehalte van die arbeid beskikbaar, opbrengste veel hoër as die huidige, slegs deur die inbring van verbeterde saad, meer en verbeterde kunsmistoedienings en die gebruik van insektmiddels, moontlik is. Deur die aanwending van meer bedryfskapitaal is dit dus moontlik om die marginale produk van arbeid te verhoog en die arbeidsverdienste te verhoog. Dit moet egter beklemtoon word dat meer kapitaal in die vorm waarin dit huidig aangewend word, nie die gewenste uitwerking sal hê nie. Die marginale produk van kapitaal is reeds laag as gevolg van die primitiewe tegnieke en groter aanwending sal die marginale produk nog laer dwing. Slegs deur die aanwending van kapitaal in die vorm van verbeterde tegnieke, dit wil sê deur die produksiepeil op 'n hoër vlak of funksie te plaas, kan kapitaal lonend aangewend word.

Terwyl krediet vir produksiemiddele binne bereik is van elke boer in Fingoland, is dit moontlik dat nuwe tegnologie met verloop van tyd wel in die boerdery ingeskakel sal word.

4.2.2.4 Kapitaalomset

Dit is uiteraard 'n moeilike taak om 'n berekening te maak van kapitaal betrokke in die boerdery van Fingoland, maar na ramings in hierdie hoofstuk gedoen, sou hierdie bedrag, met inagneming van bedryfskapitaal aangewend, tussen R28- en R29-miljoen wees. Terwyl die bruto-waarde van landbouproduksie in 1960 byna R1 600 000 (Tabel 3.6) bedra het, is dit te betwyfel of hierdie bedrag in die laat sestigerjare die R2 000 000 kerf sou kon oorskry. Hierdie bedrag sou 'n kapitaalomset van eenkeer elke veertien tot vyftien/...

tien tot vyftien jaar verteenwoordig, terwyl 'n omset van eenkeer elke ses tot sewe jaar vir die tipe boerdery wat bedryf word, meer gunstig sou wees. Hierdie lae tempo van kapitaalomsig sou in die lig van die bogenoemde lae aanwending van bedryfskapitaal en relatiewe lae belegging in losgoedkapitaal in die akkerboubedryf, aanleiding gee tot 'n baie lae groeikoers in die landbou van Fingoland.

4.2.3 ARBEID

Volgens Tabel 3.4 en die bespreking wat daarop gevolg het, is daar een werker in die ekonomies bedrywige ouderdomsgroep beskikbaar vir ongeveer 6 morg boerdery grond of in terme van bewerkbare grond bereken, een werker vir elke 1,7 morg ploegland. Hieruit wil dit voorkom dat daar slegs volgens getalle beoordeel, nie 'n tekort aan arbeid in Fingoland bestaan nie. Met 'n mielie-opbrengs van 2,8 sak per morg in 1964, sou dit beteken dat elke werker in Fingoland slegs aan ietwat meer as sy eie behoeftes aan mielies voldoen.

Dit is dus nodig dat gelet word op die gehalte van die beskikbare arbeid. Volgens Fölscher ²²⁾ kon nagenoeg 32 persent van die Transkei-bevolking lees en skryf in 1960. Dit kan ook aangeneem word dat hierdie persentasie vinnig besig is om toe te neem, omdat daar reeds in daardie jaar 274 942 ²³⁾ kinders uit 'n moontlike totaal van 285 514 tussen ouderdom van 6 en 14 jaar op skool was in die Transkei. Die getalle het egter vinnig afgeneem na die ouderdom van 14 jaar, wat daarop dui dat die grootste persentasie kinders slegs enkele jare op skool was. Dit is dus moontlik dat die opvoedingspeil by 'n groot persentasie van die beskikbare arbeid nog te laag is vir die intelligente aanwending van nuwe tegnologie. Met 'n lae peil van opvoeding is die effek van adviesdienste in die reël baie klein en is die weerstand tot verandering geweldig groot.

As egter in aanmerking geneem word die mate van behendigheid waarmee arbeiders nuwe tegnologie op aangrensende blanke plase hanteer, dan is dit duidelik dat die arbeid in Fingoland in staat is tot die aanwending van tegnieke van 'n veel meer ingewikkelde vorm as wat vandag in die gebied gebruik word. Dat 'n groot persentasie van die trekarbeiders wel met hierdie tegnologie in aanraking kom, blyk uit die feit dat die Departement van Binnelandse Sake ²⁴⁾ in 1961 bevind het dat 44 persent van die trekarbeiders uit die Transkei/...

---

22) Fölscher, op. cit. p.60.

23) Fölscher, ibid. p.60.

24) Dept. van Binnelandse Sake. Labour Statistics, 1961.

uit die Transkei in die landbou van die Republiek opgeneem is. Dit kan vermag word dat dieselfde tendens in Fingoland sou voorgekom het. Terwyl die jonger mans meestal in die myne gaan werk, is dit veral die ouer mans wat die stadiger tempo van die plaas verkies. Hierdie mense wat wel in aanraking met nuwe tegnologie, soos toegepas in die landbou, kom, begryp miskien nie hoekom sekere dinge gedoen word nie, maar weet in die reël hoe om dit te doen. Oor die langtermyn moet die landbou in Fingoland voordeel trek uit die feit dat kennis oor die aanwending van nuwe tegnologie na die gebied teruggebring word deur trekarbeiders.

Dit wil dus voorkom dat heelwat beter tegnologie as wat vandag gebruik word, wel ingeskakel kan word sonder dat 'n verhoging in die opvoedingspeil as 'n voorvereiste gestel word. Die lae produksie per morg kan dus nie toegeskryf word aan 'n te lae opvoedingspeil van arbeid nie, of aan 'n tekort aan arbeid volgens getalle beoordeel nie. Die oorsaak moet liever gesoek word in die aanwendingspeil of die geneigdheid al dan nie van boere om hul eie arbeid aan te wend vir landbouproduksie.

'n Baie algemene uitkyk onder Xhosa boere is dat hulle boer vir kos en gaan werk vir geld om aan hulle ander lewensbehoefte te voorsien ²⁵⁾. Hieruit vloei dit voort dat 'n persoon nie bereid is om meer arbeid as wat nodig is om aan sy gesin se voedselbehoefte op bestaansvlak te voorsien, beskikbaar te maak vir landbouproduksie nie.

Getuienis wat deur baie landboubeamptes gegee is, bevestig dat by 'n baie groot persentasie van die boere die gebruik nog bestaan dat as 'n baie groot oes in een jaar gemaak word, word die volgende jaar minder geploeg en gesaai. Sommige beamptes het ondervind dat die hele oes nie eers van die lande gehaal is nie voordat die beste ingejaag is nie. Ondervinding opgedoen gedurende die 1967/1968 seisoen in Fingoland, dui daarop dat die verskynsel vandag nog voorkom. Gedurende die 1966/67 seisoen is baie goeie oeste gemaak. Die volgende jaar het egter slegs tweederdes van die lede van Fingoland koöperasie belanggestel om enige kunsmis en bastermieliesaad te koop vir die nuwe seisoen.

Dit is ook die ondervinding dat na 'n goeie seisoen, die aktiwiteite op ploeglande baie laat in die seisoen begin. Solank as wat die voedselvoorrade, opgegaan vanaf die vorige seisoen, hou, is die dryfvere om meer arbeid vir produksie aan te wend, by baie van die produsente afwesig. Hierdie/...

---

25) Mening uitgespreek deur C.E. Hall-Green, Beheerlandboubeampte, Umtata, 1968.

sig. Hierdie verskynsel is in die verlede dikwels voorgehou as 'n aanduiding dat die Bantoe nie ekonomies gemotiveerd is nie, 'n hoë premie op vrye tyd plaas of nie bereid is om meer arbeid aan te wend om sy lewensstandaard te verhoog nie. Terwyl hierdie siening wel korrek mag wees, moet die oorsaak veel dieper gesoek word. Dit is naamlik ondervind dat terwyl boere nie bereid is om meer tyd aan die landbou te bestee ten einde 'n produksie te verkry bokant 'n sekere produksiepeil nie, hulle wel bereid is om hulle huise vir periodes van 6 tot 12 maande en selfs langer te verlaat om hulle arbeid in die stede en dorpe te verkoop. Een van die belangrikste redes hiervoor mag gevind word in die lae grensopbrengs vir arbeidsaanwending in die Landbou. Met 'n gebrek aan kapitaal, is die vooruitsigte vir die verhoging van die grensopbrengs ook baie skraal. Dit is egter baie waarskynlik dat die gebruik, om met familie te deel, ook hier na vore kom en 'n neerdrukkende effek op arbeidsaanwending het. Dit is byvoorbeeld gedurende 1967 in Fingoland ondervind dat baie min lede van die koöperasie mielies aan die koöperasie gelewer het om skuld te delg, maar dat hulle byna almal in kontant hulle skulde terugbetaal het. Terwyl meeste van die lede meer voedsel geproduseer het as wat hulle self kan verbruik, het die gebied as geheel nie voldoende voedsel gehad nie. Dit is dus baie waarskynlik dat tradisionele gebruike, produsente verhinder om voedsel van die hand te sit wanneer 'n groot deel van die groter familie nie oor genoegsame hoeveelhede voedsel beskik nie.

Dit is belangrik om daarop te let dat die tradisionele beskouing is dat hierdie voedsel voortgebring is uit grond wat tradisioneel aan die gemeenskap behoort. Selfs onder 'n stelsel van eiendomsreg, soos wat dit in Fingoland geld, kan hierdie reg volgens Bantoesiening nie vervreem word nie. Die besitter van die grond het dit geërf op grond van sy senioriteit in die opvolgingspatroon en sy verantwoordelikheid teenoor die familie laer af in die erfopvolgingspatroon het daardeur eerder vermeerder as verminder. Deur die opbrengs geheel en al vir homself te hou, sou getuig van selfsug en dit sou homself en sy gesin se aanvaarbaarheid in die gemeenskap in gedrang bring.

Dit moet ook hier duidelik gestel word dat dit nie soseer gaan om 'n gebrek aan geld by die familie om voedsel te koop nie, omdat alternatiewe werkgeleenthede binne bereik van byna elke manlike bewoner is, maar om die voortsetting van die tradisie en vir die behoud van familiebande. Elke boer wat op hierdie wyse deel, kan staatmaak op 'n teenprestasie van die kant van familie. So 'n teenprestasie mag miskien onvoldoende wees in terme van geld, maar die sosiale waarde daarvan mag vergoedend genoeg wees.

Dit is ook belangrik/...

Dit is ook belangrik om daarop te let dat in jare wanneer die produksie in die gebied ver onderkant die bestaansvlak is, van 'n produsent verwag sal word om te begin deel nog voordat hyself genoegsaam voedsel het vir homself en sy gesin. Die maatstaf is dus nie of 'n produsent self genoegsaam het nie, maar wel of hy meer het as die ander. Hieruit kan afgelei word dat dit moontlik is dat 'n produsent baie gou 'n opbrengspeil kan bereik waar daar vir hom in reële terme, geen addisionele vergoeding vir sy addisionele arbeid aangewend, is nie. Enige mens sal nie rasioneel handel as hy meer en meer arbeid, of selfs kapitaal teen geen addisionele vergoeding sou aanwend nie en daarom kan ook nie verwag word dat produksie in Fingoland op 'n individuele grondslag tot 'n aansienlike mate verhoog kan word nie.

Hieruit kan ook afgelei word dat die vlak van arbeidsaanwending baie nou gekoppel sal wees aan die arbeidsaanwending oor die hele gebied en dus ook met die produksiepeil. As hierdie algemene produksiepeil baie laer is as die volvoedingspeil, sou die individu se arbeidsaanwending hierdeur omlaag gedwing word, sodat ook hy nie die volvoedingspeil sal bereik nie, selfs al sou hy die kennis en die middele tot sy beskikking hê.

Dit word byvoorbeeld in Fingoland ondervind dat daar jaarliks groot dele van die ploeglande onbewerk gelaat word. Daar is ook gevalle bekend waar dele van nuwe ploeglande wat uitgegee is, vir jare daarna nog ongebruik gelê het. Dit word ook ondervind dat mielies soms op die walle van riviere verdroog, terwyl addisionele arbeidsaanwending 'n groot oes sou kon verseker het. 'n Verwysing na Tabelle 3.11 en 3.12 sal ook daarop dui dat, terwyl die mielie-opbrengs per morg in Fingoland 'n toename toon, die oppervlakte onder mielies afneem, terwyl die totale produksie 'n geringe toename toon. Die toename in produksie is egter nog stadiger as die bevolkingstoename, sodat die per kapita produksie besig is om af te neem. Terwyl dit dus vir die Fingo's moontlik is om 'n veel hoër produksie te verkry, slegs deur meer grond te bewerk, word dit nie gedoen nie. Dit is dus geregverdig om tot die gevolgtrekking te kom dat die sosiale verpligting om te deel, tot 'n groot mate vir die verskynsel verantwoordelik is.

Dit wil dus voorkom asof daar in Fingoland 'n terugwaartsbuigende aanbodkurwe vir arbeid is en dat hierdie aanbodkurwe nie sy oorsprong het in produksiekoste nie, maar in die tradisionele lewensbeskouing oor voedselproduksie. In Figuur 2.7 is die teoretiese beginsels vir 'n aanbodkurwe vir arbeidsaanwending vir die landbou verduidelik. Tot op die onderhoudsvlak van voedselvoorsiening sou 'n boer bereid wees om soveel arbeid aan te wend as wat nodig is om sy behoeftes te bevredig en sou die aanbodkurwe dus volkome elasties/...

volkome elasties wees. Wanneer produksie bokant onderhoudsvlak styg, sou relatief minder arbeid aangewend word per eenheid produk, totdat die volvoedingspeil bereik is. Daarna sou arbeidsaanwending absoluut afneem en sou 'n toestand bereik word wat in die ekonomiese teorie bekend is as 'n terugwaartsbuigende aanbodkurwe vir arbeid. Hierdie sou 'n tipiese situasie in 'n bestaans ekonomie verteenwoordig. In Fingoland sou dit egter moontlik wees dat die arbeidsaanwending absoluut kan begin afneem nog voordat die volvoedingspeil bereik word. Dit sou gebeur, omdat die hele ekonomie van die gebied onderkant die volvoedingspeil produseer en van boere verwag kan word om te begin deel voordat hulle self die volvoedingspeil bereik het.

Dit kan egter aangeneem word dat die mens se lewensbehoefte met verloop van tyd altyd sal toeneem en dat elkeen bereid sal wees om meer arbeid beskikbaar te maak om aan sy behoeftes te voorsien. Die teoretiese aanbodkurwe vir arbeid ²⁶⁾ sal dus nie staties wees nie, maar skuif oor tyd. Dit is egter te betwyfel of hierdie addisionele arbeid in die landbou aangewend sal word. Die rede hiervoor is miskien te vinde in die feit dat 'n man se loon tot 'n veel groter mate sy private besitting is as die produk van sy ploeglande. Dit word wel verwag dat hy moet deel, maar omdat niemand weet hoeveel geld hy tot sy beskikking het nie, word daar ook nie sulke hoë eise gestel nie. Sy arbeidsaanwending in alternatiewe werkgeleenthede is vir hom dus veel meer vergoedend as in die landbou.

Uit hierdie bespreking is dit duidelik dat daar nie die nodige ekonomiese dryfvere vir 'n boer bestaan om meer van sy eie of gesinsarbeid in die landbou aan te wend nie en dat, selfs al sou die lewensbehoefte vermeerder, dit baie onwaarskynlik sal wees dat addisionele arbeidsaanwending in die landbou sal geskied.

4.2.4 BESTUUR

Omdat Landbou die allerbelangrikste aktiwiteit in 'n bestaans ekonomie is, daarom is dit ook te verstane dat landbou ineengestremel is met die Bantoe se kultuur en gebruike. Tradisioneel was die man die jagter en veeteler en die vrou het die lande bewerk. Hieruit is so dikwels die afleiding gemaak dat die vrou die landbouer is en dat die man later met die koms van die ploeg, geforseer is om aan die akkerboubedryf deel te neem.

In soverre as wat/...

---

26) Sien ook David G. Davies "A note on the ambiguity of shifts in negative supply curves". The South African Journal of Economics. Vol. 36, No. 4.

In soverre as wat die man nou meer werk op die lande doen, is dit waar, maar aanhoudende navrae oor 'n periode van vier jaar, het die vermoede bevestig dat die man in werklikheid deur die eeue heen die ondernemer was. Eers was die ondernemer die kaptein wat gesê het wanneer geploeg en geplant moes word en ook wat geplant moet word. Met verloop van jare het die kaptein se rol in hierdie verband begin verminder en word hierdie funksie vervul deur die hoof van die familieverwantskap, of soos hy genoem word, Ntloko Yomzi. Dit wil ook voorkom asof in sommige gevalle die reëlings oor ploeg en plant deur middel van gemeenskaplike instemming binne die familie getref word, maar in hierdie besluite neem daardie mans wat met ploegtyd tuis is, die leiding. Selfs waar die Ntloko Yomzi nie aktief meedoen aan die neem van besluite nie, moet hy nogtans instemming betuig voordat met die aktiwiteite voortgegaan kan word. Terwyl dieselfde produksiepatroon in elk geval met eentonige gereeldheid van jaar tot jaar toegepas word, sou die omstandighede vir besluitneming selde opduik, maar as enigiets anders as die gewone in die boerdery ingevoer word, sou die instemming van die Ntloko Yomzi verkry moet word. Omdat hierdie persone in die reël die ouer persone in die gemeenskap is, kan beseft word dat die drangna vernuwing en vooruitgang nie so sterk aanwesig sal wees nie en sou dit 'n neerdrukkende effek op landbouproduksie kan hê.

Dit het in Fingoland ook die gebruik geword dat die man daardie funksies in die landbou vervul waar huidig met osse gewerk word. Hierdie funksies is ploeg, plant, eg en skoffel. 'n Verwysing na Tabel 4.2 sal daarop dui dat die aantal werktuie wat deur osse getrek word, so groot is dat verwag kan word dat die grondbewerkingsaktiwiteite tot 'n groot mate deur mans en seuns gedoen sal word. Terwyl handskoffelwerk 'n aktiwiteit is wat vandag nog op baie gemeganiseerde blanke plase gedoen word, is dit vanselfsprekend dat hierdie aktiwiteit onder die primitiewe boerderytoestande in Fingoland 'n baie belangrike funksie is om te vervul. Weens die omvang van hierdie bedrywigheid wat oor die hele seisoen strek, kan die indruk gewek word dat die vrou vandag nog die "boer" is, terwyl sy in werklikheid slegs die arbeider is.

'n Ander ou gebruik by die Bantoe en een wat nog in Fingoland ook toegepas word, bevestig ook dat die bestuursfunksie deur die man verrig word. In die reël sal 'n man tydens sy afwesigheid 'n verteenwoordiger aanstel wat sy belange tuis moet behartig. Hierdie verteenwoordiger of, soos hy in Xhosa genoem word, die Iliso-lomzi of ook Umbambeli, beskik oor wye magte, veral gesien in die lig van die vir die westerling ietwat losse ooreenkoms wat tussen die twee partye aangegaan word. Wanneer 'n man sy tuiste moet verlaat, sal hy die persoon van sy keuse na die hoofman neem en hom mededeel dat hy hierdie/...

dat hy hierdie man, of by hoë uitsondering 'n vrou, as sy verteenwoordiger aanstel. Hierdie verteenwoordiger sal in die reël die lande ploeg en plant, gewoonlik om 'n deel, of hy sal behulpsaam wees of toesien dat dit gedoen word. Hy mag ook lenings maak en kontrakte aangaan namens die eienaar. Sulke kontrakte vir produksiekrediet is wel gedurende 1968 aangegaan tussen die Iliso-lomzi en die Transkeiregering vir produksiekrediet. Hierdie gebruik het tot gevolg die manifestering van die ou bestaande en gevestigde produksiemetodes. Dit wil voorkom dat daar veral drie aspekte van die bestuursfunksie is wat 'n neerdrukkende effek op produksie het. Eerstens is daar die probleem dat hoewel daar, soos Tabel 3.2 aandui, 'n groot aantal mans is wat by die boerdery betrokke is, of in elk geval op 'n besondere tydstip in die gebied aanwesig is, hulle in werklikheid deel is van 'n groot arbeidsmag wat net tydelik tuis is en wat ook sal moet gaan werk wanneer hul beurt aanbreek. Daar is dus geen tyd vir vooruitbeplanning om die produktiwiteit te verhoog nie. Hulle bydrae tot die bestuursfunksie is gering. Nuwe tegnologie kan ook nie ingeskakel word nie, omdat daar geen kontinuiteit in die bestuursfunksie is nie.

Tweedens is die werklike boere eintlik die ouer mans bo 45 jaar. Dit is ook veral by die ouer groep mans waar die persentasie geletterdheid laag is. Daar is dus by hierdie mans, weens hulle ouderdom en lae opvoedingspeil, 'n natuurlike weerstand teen alles wat nuut is en enigiets wat die ou orde kan versteur. Baie van die mans is mense wat in hulle omswerwinge na die arbeidsmarkte van die Republiek met vooruitstrewende idees in aanraking gekom en die sukses daarvan gesien het, maar hulle is verby die stadium dat hulle die leiding sal neem om nuwe tegnieke in die boerdery in te voer.

Derdens is daar die feit dat selfs waar jonger mans permanent tuis is, hulle in die reël nie bereid is om leiding te neem nie, omdat hulle nie die indruk wil wek dat hulle die ouer geslag na die kroon steek nie.

Dit is dus duidelik dat die vrou in meeste gevalle nie veel meer as net 'n arbeider was en is in die landbou nie en dat daar 'n besliste bestuursfunksie in Xhosa-landbou is wat deur 'n man of mans uitgevoer word. Dit is verder ook duidelik dat die bydrae van die mans tot die bestuursfunksie as gevolg van gevorderde ouderdom, remminge binne die gesagstruktuur of weens periodieke afwesigheid, besonder gering is.

4.3 BEMARKINGSFAKTORE

Baie probleme wat in die bemarkingskanaal ontstaan, het ook 'n invloed op die produksie. Die bemarkingsfunksie sal bespreek word na aanleiding van die/...

ding van die indeling van Kohls 27).

4.3.1 HANDELSFUNKSIE

4.3.1.1 Verkoop

Die handelaar in die gebied is hoofsaaklik die voorsiener van alle produksiefaktore wat aangekoop moet word. Die handelaar verkoop ploë, planters, skoffelploë en is 'n voorsiener van produksiemiddele, soos saad en kunsmis. Die winsgrens op kunsmis is laag, met die gevolg dat dit meestal die handelaars is wat produksie wil bevorder en nie slegs belangstel om mielies vir verbruik te verkoop nie, wat kunsmis in redelike hoeveelhede aanhou. Maar die kunsmis was byna uitsluitlik beperk tot superfosfaat. Sedert die Koöperasie in 1965 gestig is en die voorsiener van kunsmismengsels aan sy lede in die gebied geword het, het handelaars ook mengsels begin aanhou. Totdat die Koöperasie begin funksioneer het, was goeie saad ook feitlik onverkrygbaar om nie eers te praat van insektmiddels, doseermiddels en veelekkie nie. In baie gevalle is probeer om hierdie verbeterde produksiemiddele aan te hou, maar die omset was so laag dat dit weer laat vaar is. Terwyl die handel dus 'n groot rol gespeel het in die voorsiening van produksiemiddele, was hulle redelik ondoeltreffend in die voorsiening van verbeterde produksiemiddele soos bastersaad en kunsmismengsels en is daar miskien nie hard genoeg probeer om 'n vraag vir nuwe tegnologie te skep nie. Verbeterde produksiemiddele was dus in die reël nie beskikbaar nie, selfs al sou die voorligtingsdiens 'n behoefte daarvoor geskep het.

4.3.1.2 Koop

Aan die anderkant koop die handelaar alles wat hom aangebied word. Omdat 'n wisselende prysstruktuur iets is wat vir die inwoners van die gebied egter nie aanvaarbaar is nie, vind mens 'n vaste prysstruktuur wat dieselfde patroon deur die gebied volg. 'n Op en af aanpassing van pryse vir plaasprodukte, is iets wat in die reël nie plaasvind in Fingoland nie. Nogtans word sover vasgestel kan word, redelike pryse betaal vir byvoorbeeld mielies. Die handelaar is ook die belangrikste veekoper in die gebied teen redelike pryse. Dieselfde geld vir wol waar volgens ondervinding opgedoen met klassee en bemarking van wol by Fingoland Koöperasie en navrae by wolmakelaars, die handelaars se marge in 1967 in die omgewing van slegs 2 sent per pond was./...

---

27) Kohls, R.L., "Marketing of Agricultural Products". The Macmillan Company, New York, 1955.

Daar kon geen getuienis gevind word dat die gebrek aan 'n mark 'n neerdrukkende effek op produksie gehad het of die ontwikkeling van die potensiaal verhinder het nie.

4.3.2 FISIESE FUNKSIE

4.3.2.1 Berging

Die handelaar wat die vernaamste koper van produkte is, het uiters beperkte bergingsruimte. 'n Groot deel van die oes wat in die handel kom, word dadelik uitgevoer uit die gebied vir berging elders. Omdat die gebied egter nie genoeg produseer om in eie behoeftes te voorsien nie, moet mielies weer later in die jaar ingevoer word. Die in- en uitvoer van mielies, met groter hanterings- en vervoerkoste, het tot gevolg dat die produsenteprys van die stapelvoedsel laer is as wat dit behoort te wees. Bergingsgeriewe, hoewel baie primitief, is by elke huis beskikbaar, maar is nie voldoende nie en verliese as gevolg van verrotting is hoog. Dit ly geen twyfel nie dat die gebrek aan doeltreffende bergingsgeriewe 'n invloed op die produsentepryspeil en 'n baie neerdrukkende invloed op produksie in die gebied het.

4.3.2.2 Vervoer

Die gebied het 'n uitstekende padnetwerk met 'n ewe goeie padvervoerdiens, wat deur die Suid-Afrikaanse Spoorweë verskaf word. Die grootste probleem wat met vervoer ondervind word, is vanaf die produsent na die handelaar of koöperasie, maar hierdie probleem behoort nie 'n baie groot neerdrukkende effek op landbouproduksie te hê nie.

4.3.3 VERSKAFFING VAN ANDER DIENSTE

4.3.3.1 Standardisasie

Omdat die produksie so laag is en dus weinig bemark word, is daar ook geen groot behoefte vir standardisasie nie. Standardisasie word slegs toegepas tot 'n baie klein mate waar produkte soos huide, velle en wol bemark word. Hierdie funksie word hoofsaaklik deur die handelaar vervul. Die klassifikasie van wol of in baie gevalle die gebrek daaraan, het veroorsaak dat wol uit die Transkei nie 'n goeie aanvraag het nie, met die gevolg dat produsentepryse laag is. Dit het 'n neerdrukkende effek op die ontwikkeling van die veebedryfstak.

4.3.3.2 Finansiering

Die handelaar finansier feitlik alle bemarking van produkte in die gebied. Die koöperasie speel hier 'n baie klein rol.

4.3.3.3 Die dra van/...

4.3.3.3 Die dra van risiko

Die handelaar finansier die bemarking en dra ook die risiko. 'n Daling in gehalte gedurende berging, is uitsluitlik sy eie verlies. Prys-bewegings op die mark kan tot verliese vir die handelaar ly, hoewel redelik goeie voorsiening teen afwaartse prysbewegings gemaak word.

4.3.3.4 Markinligting

Die boere is hoofsaaklik afhanklik van die handelaar vir hulle inligting oor markpryse. Dit is veral die veebedryfstak, wat vir twee-derdes van die inkomste in die gebied verantwoordelik is, wat hierdeur nadelig getref kan word. Inligting oor beesvleispryse, skaapvleispryse en pryse van wol, huide en velle kan in hierdie verband genoem word. Hierdie toestand kan aanleiding gee tot 'n stabiele prysstruktuur deur die jaar en prysbinding onder handelaars onderling, kan nie buite rekening gelaat word nie. Hierdie toestand het 'n nadelige uitwerking op die ontwikkeling van die landboupotensiaal van die gebied.

Wat bemarking betref, kan gesê word dat voorsiening van produksiemiddele nie voldoende is nie en dat bergingsgeriewe uiters swak is, met gevolglik 'n baie neerdrukkende invloed op produksie. Standardisasie, veral ten opsigte van wol, laat veel te wense oor en inligting oor markpryse is gebrekkig. Bemarking lewer egter nie onoorkomelike probleme op vir die landbou nie en word nie beskou as een van die groot oorsake van die lae produksie in die gebied nie.

4.4 PATROON VAN GRONDGEBRUIK

Baie groot vordering is reeds gemaak met bewaringsbeplanning in Fingoland en groot bedrae geld is op bewaringswerke spandeer. Dit is duidelik uit Tabel 3.10 dat hierdie beplanning 'n geringe verbetering in mielieopbrengste per morg tot gevolg gehad het. Die verhoogde produksie wat verkry is, was egter grotendeels die resultaat van nuwe gronde wat onder bewerking gebring is. Beter beheer is egter oor die weiding verkry en die weiding is beslis uit 'n bewaringsoogpunt gesien, onder baie beter beheer as voorheen. Aangesien die weikampe egter in die reël baie groot is en die Bantoe saans sy vee in 'n kraal by sy huis wil hê, moet vee in baie gevalle oor groot afstande trek om weiding te benut. Die energie wat op hierdie wyse verlore gaan en die konsentrasie van vee van verskillende eienaars, is so groot dat 'n intensifisering van die veeboerdery in sulke gevalle baie moeilik is.

Dit wil dus voorkom asof die raamwerk geskep is vir die bewaring van die natuurlike/...

van die natuurlike hulpbronne en in die sin dat daar aansienlike vordering gemaak is met die beheer van die weiding, het beplanning 'n groot bydrae, veral in die droër dele, gemaak. Uit 'n suiwer ontwikkelingsoogpunt gesien, het bewaringsbeplanning in die hoër reënvaldele egter 'n baie kleiner bydrae gemaak en is dit selfs moontlik dat landbou-ontwikkeling hierdeur belemmer mag word. Deur voorrang te verleen aan gronderosiebestrydingsmaatreëls en voordelige benutting van grond volgens moderne boerderymetodes uit die oog te verloor, het 'n gulde geleentheid verbygegaan om die grondslag te lê vir landbou-ontwikkeling. Die uitmeet van ploeglande in smal stroke teen die bult af, het tot gevolg dat gronde net ekonomies met osploei op die kontoer bewerk kan word. Hierdie metode van opmeet van lande is eers in 1967 verander. Die intensifisering van die veebedryfstak wat 'n baie belangrike onderdeel van die boerdery is, kan slegs met groot moeite en hoë koste geskied.

Die saamgroepering van mense in groot woongebiede het baie voordele uit 'n opvoedkundige, gesondheids- en sosiale oogpunt gesien. Daar is egter aanduidings dat die meerderheid van hierdie mense hierdie groepering nie geredelik aanvaar nie en kleiner woongebiede sou verkies. Kleiner woongebiede sou terselfdertyd aanleiding gegee het tot kleiner wêreldkampe en 'n veel beter benutting van die weiding.

Die rehabilitasiebeplanning, soos toegepas in Fingoland, was dus net 'n voortsetting van die tradisionele grondbesettingspatroon, met inagneming van bewaringsbeginsels, sonder dat voldoende aandag gegee is aan die skepping van 'n patroon vir die intensifisering en modernisering van die landbou.

4.5 OPSOMMING

Dit is duidelik dat die lae produksie per eenheid oppervlakte byna elke keer teruggevoer word na die menslike element, die sosiale organisasie en tradisionele gebruike in verband met die uitoefening van gesag, arbeidsverdeling en die verdeling van bates. Dit is duidelik dat hierdie tradisionele gebruike hul oorsprong het uit die behoeftes wat in 'n bestaanseconomie geld.

In hierdie bestaanseconomie was die mens in 'n gedurige stryd gewikkel vir sy voortbestaan en was voedselvoorsiening die vernaamste aktiwiteit. Dit is om hierdie rede dat daar so baie gebruike en tradisies in die landbou bestaan.

Coertze 28) definieer kultuur as die resultaat van die skeppende werksaamheid van die mens en omdat die landbou die vernaamste aktiwiteit van die mens is, is dit te verstane dat die landbou 'n integrale deel van die kultuur van 'n volk sal wees.

Die verandering van landboupraktyke vereis dus in baie gevalle nie net 'n verandering van tradisionele werksmetodes en gebruike nie, maar vereis aanpassings van 'n kulturele aard.

Die gevolgtrekking waartoe gekom word, is dat landbou-ontwikkeling onder sulke omstandighede uiters langsam sal plaasvind.

Die gesagspatroon van die Fingo het veral 'n neerdrukkende effek op die ontwikkeling en bestuursvermoë onder die jonger geslag. Aangesien die tradisionele leiers in die meeste gevalle ouer mans is, word nuwe idees nie geredelik aanvaar nie en vind vernuwing uiters stadig plaas.

Die gebruik om met familie te deel, het tot gevolg dat kapitaalvorming deur middel van surplusproduksie aan bande gelê word. Terwyl van iemand verwag word om te deel met minderbevoorregte familie, verdwyn die dryfvere om 'n hoër lewenstandaard te bereik of om rykdom te vergader deur 'n hoër produksie te handhaaf. Dit is te betwyfel of die sosiale voordele vergoedend genoeg is om as aansporing te dien tot hoër produksie.

Hierdie tradisionele gebruik het ook tot gevolg dat die Fingo se gesindheid ten opsigte van arbeidsaanwending in boerdery anders is as wat normaal van 'n rasonale ekonomiese mens verwag kan word wanneer hy onder sulke gunstige omstandighede soos wat in sommige dele van Fingoland voorkom, sou boer. Hieruit kan egter nie die afleiding gemaak word dat die Fingo nie rasonaal handel nie. Dit mag juis wees dat hy sy addisionele arbeid en ook sy addisionele kapitaal weerhou, omdat hy geen finansiële vergoeding daarvoor kry nie.

Dit is ook duidelik dat kapitaalaanwending, veral bedryfskapitaal, op 'n baie lae vlak is en dat hierdie een van die groot redes is waarom die landbouproduksie so laag is.

Terwyl kredietfasiliteite vir produksiemiddele binne bereik is van elke boer in Fingoland en dit bewys is dat 'n veel hoër landbouproduksie wel moontlik is, verkies die meeste van hulle om hulle huise vir periodes van ses tot twaalf/...

van ses tot twaalf maande te verlaat en hulle arbeid te gaan verkoop in die nywerheidsgebiede, liewers as om addisionele arbeid in die landbou aan te wend.

Die beskikbaarheid van produksiemiddele het in 'n klein mate 'n neerdrukkende effek op produksie in die gebied. Produksiemiddele is in 'n voldoende mate beskikbaar om 'n veel hoër produksie te kan handhaaf, maar sou as knelpunt na vore tree as landbou gemoderniseer word. Bemerkingsfasiliteite plaas ook nie 'n wesenlike beperking op landbouproduksie nie.

Dit wil dus voorkom asof die produksieprobleme in Fingoland nie slegs toegeskryf kan word aan landboukundige en finansiële oorsake nie, maar dat die oorsake veel dieper lê. Dit kan veral toegeskryf word aan die gewoontes, gebruike, sosiale organisasie en gebrek aan motivering by die Fingo, wat verantwoordelik is vir lae produksie.

Die mens is die sleutelveranderlike.
